

DREPT PUBLIC

CZU: 342

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2025.2\(73\).04](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2025.2(73).04)

STATUL DE DREPT: CONSOLIDAREA ÎNCREDERII ÎN AUTORITATEA JUDICIARĂ

Augustin LAZĂR,
profesor univ., dr. la Universitatea
„1 Decembrie 1918” din Alba
Iulia, ex-Procuror General al
Parchetului de pe lângă Înalta
Curte de Casație și Justiție
<https://orcid.org/0000-0001-9115-6868>

„Si Vis Pacem Para Justitiam”

SUMAR

În ultima perioadă, mediul global s-a modificat drastic. Lideri surprinzători de puternici, susținuți de majorități consolidate, au desființat multe restricții, separarea puterilor a fost erodată, iar statul de drept și independența judiciară sunt în pericol chiar și în unele democrații ale lumii Occidentale. Lumea contemporană se confruntă cu realitatea amară, riguros descrisă de Montesquieu la 1748: „Experiența constantă ne arată că fiecare om investit cu putere este apt să abuzeze de aceasta și să-și poarte autoritatea până la capăt; pentru a preveni acest abuz, este necesar ca, prin însăși natura lucrurilor, puterea să reprezinte un control al puterii”.

Conform avertizărilor instituțiilor Uniunii Europene, Consiliului Europei și Comisiei de la Veneția, valoarea culturii juridice reprezentată de separarea puterilor este o problemă perenă, mereu în pericol și în căutare de soluții. În acest articol reflectăm anume asupra acestor probleme.

Cuvinte-cheie: echilibru, puteri ale statului, judiciar, independența sistemului, buna guvernare, Carta de la Roma, Constituție, grupuri de presiune.

1. Separarea puterilor și independența justiției sunt principii de referință care identifică și fundamentează statul de drept. Separarea puterilor nu este doar o problemă de arhitectură constituțională și organizare rațională a puterilor, este și o condiție esențială pentru protejarea drepturilor și libertăților individuale, de asigurare fiecărui individ a unei căi de atac efective împotriva încălcării drepturilor sale. Montesquieu ne-a lăsat drept reper formula clasică „Nu există libertate,

RULE OF LAW: CONSOLIDATING TRUST IN THE JUDICIAL AUTHORITY

SUMMARY

The global environment has changed drastically in recent times. Surprisingly strong leaders, supported by consolidated majorities, have abolished many restrictions: the separation of powers has been eroded, and the rule of law and judicial independence are under threat even in some democracies of the Western world. The contemporary world is confronted with the bitter reality, rigorously described by Montesquieu in 1748: “Constant experience shows us that every man invested with power is apt to abuse it and to carry his authority to the limit; to prevent this abuse, it is necessary that by the very nature of things, power should represent a check on power”.

According to warnings from the institutions of the European Union, the Council of Europe and the Venice Commission, the value of legal culture represented by the separation of powers is a perennial problem, always in danger and in search of solutions. In this article we reflect specifically on these problems.

Key-words: balance, state powers, judiciary, independence of the system, good governance, Rome Charter, Constitution, pressure groups.

dacă puterea judecătorească nu este separată de cea legislativă și executivă”, făcând din separația puterilor un eficient instrument al siguranței cetățenilor [12, p. 13].

2. Independența justiției, valoare a culturii juridice și o problemă perenă. Practica a demonstrat că separarea și echilibrul puterilor, independența justiției nu sunt realizate spontan și nici definitiv. Numeroase măsuri au fost luate după ce a fost scrisă lucrarea lui Montesquieu *Esprit de lois*, dar apărarea libertății, a independenței judiciare împotriva riscurilor abuzului de putere reprezintă încă o provocare continuă. Din secolul al XX-lea, multe constituții au instituit consilii ale sistemului judiciar ca instrumente de protecție împotriva presiunilor al-

tor ramuri ale puterii, iar timp de decenii democrațiile europene nu au suferit atacuri majore.

3. Schimbarea contextului. *Gubernaculum versus iurisdictio*. Principala linie de separare – care trebuie păstrată în statul de drept – este reprezentată de cea dintre instituțiile politice, pe de o parte, și instituțiile de salvagardare (autoritatea judecătorească), pe de altă parte. Diviziunea istorică dintre *gubernaculum* – guvernământ și *iurisdictio* – autoritatea judecătorească este din nou actuală. Independența judiciară este pusă în pericol atunci când o coexistență clară între *gubernaculum* și *iurisdictio* devine neclară [1, p. 386].

Actualul pericol pentru independența justiției apare însă după o perioadă de consolidare a autorității judiciare în cadrul sistemului constituțional. Sistemul judiciar joacă un rol mult mai important decât *bouche de la loi*, cel de exponent al legii, descris de către Montesquieu. În timp, au intervenit câțiva factori care au adus sistemul judiciar în prim-planul vieții publice contemporane: judecătorul legiuitor ocazional (de exemplu, prin deciziile care interpretează legislația sau o corectează¹); revoluția drepturilor, dezvoltarea unei culturi a drepturilor omului, care stimulează sistemul judiciar să-și asume un rol mai proactiv (drepturile revendicate direct în instanță, *Iura* a depășit *lex*); judiciarizarea problemelor publice²; și rolul de avangardă, al instanțelor, într-o lume globală³.

Adeseori, magistrații au devenit mai vizibili în dezbaterile publice. Aceștia fac declarații în mass-media și formează un important grup de experți, uneori aduși în cele mai înalte funcții ale administrației, care lucrează alături de organele politice. Unii părăsesc sistemul judiciar pentru a candida în alegeri politice pentru Parlament.

4. Judiciarizarea vieții publice. În democrațiile contemporane s-a dezvoltat o adevărată *cultură a drepturilor omului* ce conferă, în perioada actuală, sistemului judiciar un rol mult mai important. „O serie de drepturi noi au provenit din dreptul la viață privată, dreptul la autodeterminare și dreptul la nediscriminare (...). În timp ce organisme politice pot fi paralizate de diviziuni și lipsă de con-

sens (...), instanțele judecătorești sunt obligate să decidă chiar și în cele mai sensibile situații. Aceste cazuri împing sistemul judiciar în fruntea dezbaterii publice și îl mențin mereu sub lumina reflectoarelor” [1, p. 386].

Iar toate acestea au loc într-un moment în care Curtea de la Strasbourg a atras atenția asupra separării puterilor și asupra independenței justiției. Instanța europeană a drepturilor omului a susținut că „noțiunea de separare a puterilor între executiv și justiție a dobândit o importanță tot mai mare în jurisprudența Curții” [25, § 78]. Spre exemplu, ne spune avocatul Henri Leclerc, președinte de onoare al Ligii Drepturilor Omului, mai bine de două secole justiția în Franța se străduiește să-și găsească locul ei în echilibrul puterilor. Cei aflați la putere, în general, arată puțină considerație cu privire la un judecător, invocând în mod recurent pericolul instaurării unei „Republici a judecătorilor” care să se substituie democrației reprezentative.

Sunt foarte clarificatoare și aprecierile cunoscutului filosof al politicii Pierre Manent privind emanciparea dreptului: „Drepturile (...) sunt atribute ale oricărei ființe umane (...), ele sunt declarate și garantate de judecători tot mai independenți de ordinea politică sau care așa ar trebui să fie” [10, p. 333]. Pierre Rosanvallon, profesor la Collège de France, într-o lucrare de referință, vizează un nou aspect al democrațiilor epocii actuale, care a generat o deplasare a dezbaterii publice spre penal, ceea ce înseamnă o implicare sporită a puterii judecătorești în viața publică, mai exact o *judiciarizare a vieții publice* [17, p. 241].

5. Reformarea sistemului judiciar din România a fost rezultatul voinței modernizării – în contextul aderării la UE – exprimată prin legile din 2004, fundamentate pe principiul separației și echilibrului puterilor statului, consacrat expres de Constituția României din anul 2003 [7, p. 93-106]:

(4) *Statul se organizează potrivit principiului separației și echilibrului puterilor – legislativă, executivă și judecătorească – în cadrul democrației constituționale* (art. 1 alin. (4) al Constituției României din 2003).

În continuare, sistemul judiciar român a fost reformat prin legile justiției: Legea nr. 303/2004 privind statutul judecătorilor și procurorilor, republicată în Monitorul Oficial nr. 826 din 13.09.2005, Legea nr. 304/2004 privind organizarea judiciară, republicată în Monitorul Oficial nr. 628 din 1.09.2012, și Legea nr. 317/2004 privind CSM, republicată în Monitorul Oficial nr. 628 din 1.09.2012.

Prioritatea dreptului european în raport cu dispozițiile contrare de drept intern a fost expres prevăzută în Constituție: „Integrarea în Uniunea

¹ În contextul calității slabe a legislației, puterea interpretativă a judecătorilor s-a extins foarte mult, prin interpretarea orientată spre valoare juridică.

² Cererea de satisfacere a drepturilor individuale ale cetățeanului, beneficiar de servicii publice, alegător, pacient, student etc., consumator îndreptățit să aștepte o prestație fără risc de la prestatorul serviciului, cu o obligație de rezultat.

³ Numeroase litigii prezentate în fața instanțelor naționale conțin o „parte globală”. Instanțele sunt chemate să soluționeze litigii în care se aplică legea globală sau străină implicată: privind mobilitatea și imigrația populației; investițiile străine sau care implică drepturi individuale. Instanțele sunt împinse astfel în avangarda globalizării.

Europeană (1) *Aderarea României la tratatele constitutive ale UE, în vederea transferării atribuțiilor instituțiilor comunitare, precum și exercitării în comun cu celelalte state membre a competențelor prevăzute în aceste tratate, se face prin lege adoptată în ședința comună a Camerei Deputaților și Senatului, cu o majoritate de două treimi din numărul deputaților și senatorilor.*

(2) *După aderare, prevederile Tratatelor de instituire a Uniunii Europene, precum și alte reglementări comunitare obligatorii, au prioritate față de dispozițiile contrare de drept intern, în conformitate cu prevederile Actului de aderare” (art.148, Constituția României din 2003).*

Drept garanție a menținerii voinței realizării efectelor durabile privind caracterul ireversibil al independenței sistemului judiciar și a eficienței luptei anticorupție, prin Tratatul de aderare s-a instituit *mecanismul de cooperare și verificare* (MCV)⁴. Pe parcursul perioadei de 18 ani de la data aderării, România a înregistrat progrese, uneori fluctuante, în raport cu voința guvernării.

Aspectul major al dezbaterii contemporane, adus de media online, este *judicializarea vieții publice*. Dezbaterea arată că cetățenii au mai multă încredere în justiția independentă decât în alte puteri ale statului. În contextul nominalizării candidaților în alegeri și a unor funcționari publici pe alte criterii decât competența și integritatea lor, al fraudelor semnalate în media, este explicabilă așteptarea publicului de a afla responsabilită pre-judiciilor survenite în managementul finanțelor publice. Este explicabil și rolul major al magistraților de a identifica și transforma aceste probleme „fierbinți” ale societății în probleme de drept „reci” **căroră să le dispună, cu autoritate profesională, soluția legală.**

În consecință, este de remarcat că Direcția Națională Anticorupție a cercetat și trimis în judecată un număr important de persoane publice de rang înalt, care au fost condamnate definitiv pentru infracțiuni de corupție. Aceasta a determinat, pentru moment, un șoc la nivelul echilibrului între cele trei puteri ale statului, puterea judecătorească părând, în ochii celor mai puțini avizați, că determină agenda publică. Echilibrul generat de raporturile constituționale dintre autoritățile publice cunoaște „implicări reciproce ale unora în sfera de activitate a celorlalte, implicări ce semnifică echilibru prin colaborare și control” [12, p. 13]. Atenția opiniei publice se concentrează, astfel, tot mai mult asupra sporirii rolului magistraților și a forței dreptului în tânăra democrație din România. Observarea atentă se face în speranța că prin hotărârile instanțelor

de judecată, în fiecare caz penal, vor veni și așteptările decizii publice pentru mai binele societății românești [7, p. 93-106].

6. Separarea și echilibrul puterilor în stat.

Analizând problema consolidării încrederii în sistemul judiciar românesc, studiile de specialitate [18] au remarcat că, prin modificarea Constituției în 2003, „separarea puterilor a fost integrată în mod expres în textul articolului 1 alineatul (4) din Constituția României: separarea și echilibrul puterilor sunt principii fundamentale ale organizării de stat, „în cadrul democrației constituționale”. Cele mai importante dezvoltări ale separării puterilor au fost oferite de către Curtea Constituțională”. Astfel, Curtea a subliniat „importanța, pentru buna funcționare a statului de drept, a colaborării puterilor, care trebuie să se manifeste în spiritul regulilor loialității constituționale, comportamentul loial, fiind o garanție a principiului separării și echilibrului puterilor” [3].

Observarea atentă a practicii relației dintre puteri, în ultimii ani, relevă faptul că Parlamentul și Guvernul, aflate sub controlul strict al unor grupuri politice populiste [11, p.47], spre a oferi satisfacție intereselor acestora, și-au arogat frecvent puteri, atribuții sau competențe care, prin legea fundamentală, sunt delegate altor autorități publice. Sunt ilustrative spețele prin care s-au forțat conflicte juridice de natură constituțională între Parlamentul României și Ministerul Public sau Înalta Curte de Casație și Justiție. Astfel, Curtea a fost solicitată, între altele, „să oblige Ministerul Public să transmită de îndată Comisei parlamentare de anchetă copia Dosarului nr.(...), iar pe procurorul-șef al DNA – să răspundă la întrebarea formulată de comisie”, să constate lipsa colaborării loiale prin *refuzul Procurorului General al Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție de „a sancționa neprezentarea” procurorului-șef al DNA în fața comisiei speciale de anchetă* [2]. Cu referire la aspectele pretinselor măsuri de sancționare și trimiterii copiei dosarului, Curtea a constatat clar că *nu există un conflict juridic de natură constituțională între Parlamentul României, pe de o parte, și Ministerul Public – Parchetul de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție, pe de altă parte, generat de refuzul Procurorului General al Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție de a exercita acțiunea disciplinară împotriva procurorului-șef al Direcției Naționale Anticorupție pentru neprezentarea în fața Comisiei speciale de anchetă a Senatului și Camerei Deputaților, pentru verificarea aspectelor ce țin de organizarea alegerilor din 2009, de rezultatul scrutinului prezidențial; de refuzul Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție de a transmite comisiei speciale de anchetă o copie după dosarul de urmărire penală*

⁴ Comisia Europeană a anunțat oficial, la 15 septembrie 2023, că ridică Mecanismul de Cooperare și Verificare (MCV) pentru România și Bulgaria, instituit în anul 2007. România a fost evaluată ca un stat cu justiție funcțională.

aflat pe rolul parchetului. Pentru a dispune această decizie, Curtea observă că „principiul colaborării loiale operează atâta timp cât „legea tace” și devin aplicabile bunele practici inter-instituționale, iar nu atunci când legea reglementează în mod expres domeniul disputat, stabilind interdicții clare, pe care, dacă ar da curs solicitărilor primite, autoritatea publică le-ar încălca cu bună-știință, expunându-se sancțiunilor legale”.

7. Reforma și evoluția încrederii în justiție. Reforma judiciară din 2004 a contribuit la creșterea încrederii în justiție, fiind percepută ca o distanțare a CSM de influențele politice. În timp, încrederea publică a suferit variații. În acest sens, frecvent, *CEDO a relevat rolul special în societate al sistemului judiciar*, care, în calitatea sa de *garant al justiției* – o valoare fundamentală într-un stat de drept, trebuie să se bucure de încrederea publică pentru a-și îndeplini sarcinile [19, § 164].

Crearea și reformarea CSM au influențat valorile performanței judiciare: eficiență, acces, eficacitate, competență, corectitudine etc. Calitatea procesului de selecție a magistraților influențează, de asemenea, nivelul încrederii publice în sistemul judiciar. Institutul Național al Magistraturii asigură selecția și pregătirea tinerilor judecători și procurori, o foarte bună calitate privind materiile de bază și respectarea drepturilor fundamentale. Încrederea publică în DNA este datorată mai marii vizibilități instituționale în ceea ce privește corupția la nivel înalt. Direcția Națională Anticorupție este văzută ca principalul vector de asanare a societății de corupție, în special în urma încercărilor repetate de a schimba legislația și de a diminua nivelul politicilor anticorupție, în contextul implicării unor înalți demnitari în proceduri judiciare. Este ilustrativă examinarea comunicatelor DNA privind soluționarea unor dosare conform competenței (<https://www.pna.ro/comunicat.xhtml?id=9668>).

8. Contrareforma judiciară. O anumită zonă interesată din *media* a jucat un rol major de pregătire a contrareformei [7, p. 93-106], incitând la neîncredere prin diseminarea sugestiei că o parte însemnată din sistemul judiciar ar putea fi coruptă, inclusiv prin sensibilizare la influențe politice. Literatura de specialitate a observat că multe din aceste dezbateri media au fost inițiate de *trusturile de presă aparținând unor persoane implicate în proceduri judiciare*, având ca obiect infracțiuni de corupție sau alte infracțiuni grave (spălare de bani, evaziune fiscală, șantaj etc.) [18].

Printre factorii esențiali care au influențat încrederea publică în sistemul judiciar sunt: independența și imparțialitatea judecătorilor și a sistemului judiciar, ca întreg, durata lungă a procedurilor, executarea hotărârilor judecătorești

[20, § 176], presiunile politice prin intermediul canalelor media și capacitatea de reziliență în raport cu acestea. Alte provocări interne pentru imaginea publică a instituțiilor judiciare, dar care se manifestă periodic, sunt numirile procurorilor de rang înalt și alegerile pentru CSM [18]. În contextul alterării sentimentului răspunderii civice al unor demnitari implicați în proceduri judiciare, observăm că sistemul românesc de autoguvernare judiciară s-a dovedit insuficient de pregătit și rezilient pentru a proteja eficace independența sistemului împotriva asalturilor sistematice din zona politică [7, p. 93-106].

A fost lansată astfel o *campanie media, urmată de acțiuni legislative* de ajustare a euro-modelului judiciar românesc cu motivarea că „independența absolută a sistemului judiciar față de restul arhitecturii statale românești, inclusiv față de cetățeni – pe care se presupune că îi servește – ridică întrebări serioase și contribuie la din ce în ce mai accentuată fragmentare a coeziunii sociale în România” [5, p. 142]. *Criticile* formulate de societatea civilă, președintele ÎCCJ, Procurorul General al PÎCCJ, CSM și asociațiile de magistrați *au determinat inițiatorii să renunțe sau să amâne o parte din modificările periculoase* pentru independența sistemului judiciar, cum ar fi plasarea Inspecției Judiciare sub autoritatea Ministerului Justiției sau pensionarea anticipată a magistraților. În legile adoptate, în ciuda serioaselor îngrijorări exprimate de Comisia Europeană, au rămas, totuși, noi prevederi referitoare la înăsprirea răspunderii materiale, înființarea secției specializate de anchetare a magistraților, numirea magistraților de rang înalt etc., care amenință independența sistemului judiciar, în special eficacitatea luptei anticorupție.

Societatea civilă a asistat surprinsă la încercarea de a pune justiția sub control printr-o *inflație legislativă pe calea ordonanței de urgență*⁵. Procurorul General al PÎCCJ a solicitat președintelui CSM (care nu a avut reacție), în temeiul art. 146 lit. e) din Constituție, sesizarea CCR în vederea soluționării conflictului juridic de natură constituțională între Guvernul României, pe de o parte, Parlamentul României, Consiliul Superior al Magistraturii și Ministerul Public, pe de altă parte, conflict determinat de modalitatea în care Guvernul și-a exercitat atribuția de legiuitor delegat în materia „legilor justiției” [8]. A invocat deturnarea de către Guvern a raportului său cu Parlamentul în materie de legiferare, respectiv, *subminarea rolului acestuia de unică autoritate legiuitoare* demonstrată de aspectele concrete și obiective ale activității de legiferare a Guvernului. Deși Guver-

⁵ Guvernul a emis 4 ordonanțe de urgență în decurs de 6 luni: 23 iulie 2018/data intrării în vigoare a primei legi care a modificat legile justiției; 20 februarie 2019/data intrării în vigoare a OUG nr. 7/2019.

nul a acționat în exercitarea unei atribuții constituționale proprii (delegarea legislativă), pentru a rămâne în limitele legalității constituționale ar fi trebuit să respecte condițiile impuse de art. 115 din Constituția României. Conform art. 115 alin. 4, 6 din Constituție, Guvernul poate adopta *ordonanțe de urgență numai în situații extraordinare* a căror reglementare nu poate fi amânată, având obligația de a motiva urgența în cuprinsul acestora. Ordonanțele de urgență *nu pot fi adoptate în domeniul legilor constituționale, nu pot afecta regimul instituțiilor fundamentale ale statului*. Or, acțiunile Guvernului nu s-au circumscris exigențelor impuse de textul citat și, pentru acest motiv, au eludat principiul separației puterilor, au subrogat atribuția unică de legiuitor a Parlamentului. Astfel, ordonanțele de urgență avute în vedere nu s-au justificat prin situații extraordinare, lipsind total sau parțial motivarea acestora. Această încălcare a condiției impuse de Constituție este demonstrată inclusiv prin avizele Consiliului Legislativ, emise cu privire la ordonanțele de urgență în discuție⁶.

Pe măsura trecerii timpului, campania mediatică și alte acțiuni externe au exploatat slăbiciuni de caracter, producând *vulnerabilități* în interiorul sistemului judiciar: influențarea politică a conduitei unor membri ai CSM, generarea de tensiuni interne între diferite categorii de magistrați sau instituții, scăderea încrederii, tendințe de pensionare în masă, lipsa transparenței și scăderea nivelului de asumare a răspunderii unor judecători și procurori. În acest context, magistrații români și-au reamintit avertizările profesorilor: „Învățătura îți dă lumină, dar pentru a te putea înălța, a fost întotdeauna și va fi nevoie de caracter (...). Astfel, numai cu timpul am aflat că și caracterul se învață, prin experiență și continuă cultivare, înfruntând valurile și greutățile vieții, cu răbdare, bunătate și cu multă, foarte multă generozitate” [14].

Analizele de specialitate au evidențiat riscul că aceste amenințări generate de atacurile politice susținute pot să transforme sistemul judiciar românesc dintr-un model „perfect” pe hârtie și recomandat inițial pentru schimb de bune practici, într-un experiment european, în final, posibil ratat în practică, incapabil să impună supremația legii. Dimpotrivă, fiind sprijinit, va rezista și își va conso-

lida poziția ca gardian al independenței judiciare, inclusiv al luptei anticorupție [18].

Din ianuarie 2017, cu toate avertizările din rapoartele MCV, sistemul judiciar românesc este, în mod curent, supus unei presiuni constante, favorizată în măsură importantă de duplicitatea conduitei clasei politice. Relațiile strânse cu instituțiile europene ne-au arătat, în ciuda imperfecțiunilor constatate, capacitatea de reziliență a sistemului judiciar, de a se autoregla și de a-și îndeplini în continuare rolul constituțional. După cum a statuat și Curtea Constituțională, dialogul între puteri și *principiul cooperării loiale* (reale, iar nu mimată de politicieni) ar putea fi soluția optimă pentru o aplicare armonioasă a principiului separării și echilibrului puterilor statului [4].

Este necesar a menționa succint că *independența judecătorilor* este o condiție obligatorie pentru existența statului de drept și garanția fundamentală a unui proces echitabil. La rândul lor, instanțele de judecată trebuie să fie independente de puterea executivă și de puterea legislativă. Ele trebuie să mai fie și *reziliente*, atunci când este cazul, la presiunile venite din partea celorlalte puteri ori chiar din partea societății [15, p. 213]. Observând riguros, trebuie să remarcăm că, uneori, aceste presiuni au ca sursă chiar disfuncționalitățile din cadrul sistemului judiciar. În doctrină s-a arătat că independența puterii judecătorești față de puterea legislativă înseamnă că aceasta din urmă nu poate să intervină în procesul de judecată în altă formă decât cea a emiterii unor legi pe care instanțele să le pună în aplicare. Mai mult, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a analizat independența instanței de judecată prin *raportare la puterea de fapt a unor grupuri de presiune*, cu titlu general sau prin raportare specială *la mass-media* [7, p. 93-106]. Astfel, Curtea de la Strasbourg a relevat că pentru aprecierea îndeplinirii cerinței independenței tribunalului trebuie analizați mai mulți factori. Aceștia sunt: modul de desemnare a membrilor tribunalului și durata mandatului, existența unei protecții adecvate împotriva presiunilor exterioare, precum și posibilitatea de a verifica dacă tribunalul prezintă aparența de independență. În dreptul român, conform art. 124 alin. (3) din Constituția României, republicată, și art. 2 alin. (3) din Legea nr. 303/2004 privind statutul judecătorilor și procurorilor, republicată, cu modificările și completările ulterioare, judecătorii sunt independenți, se supun numai legii și trebuie să fie imparțiali. Deopotrivă, în activitatea pe care o desfășoară, judecătorii au obligația de a fi imparțiali și de a decide în mod obiectiv, liberi de orice influențe. Este imperios necesar ca imparțialitatea judecătorilor să fie absolută, deoarece încrederea publică și respectul pentru sistemul juridic reprezintă garanțiile eficienței acestuia [27, p. 572-593].

⁶ Pct. 2 al Avizului Consiliului Legislativ nr. 963/10.10.2018 privind OUG nr. 90/2018 precizează: „Potrivit preambulului, urgența reglementării este motivată de necesitatea adoptării unei proceduri derogatorii, care să permită operaționalizarea Secției pentru investigarea infracțiunilor din justiție, evitându-se astfel afectarea procedurilor judiciare în cauzele care intră în competența secției, precum și crearea unui blocaj instituțional. Având în vedere dispozițiile art. 115 alin. (4) din Constituție, precum și deciziile Curții Constituționale în materie, în Nota de fundamentare și în preambul trebuie dezvoltate elementele de fapt și de drept ale situației extraordinare, care a determinat promovarea prezentului proiect în regim de urgență”.

9. Buna guvernare și tradiția românească a independenței procurorilor.

Buna guvernare reprezintă în egală măsură o *garanție* a conturării cadrului juridic adecvat pentru ca *infractorii să răspundă pentru faptele penale comise*, de la cele mai puțin grave și până la cele extrem de grave. Instituția statului român, care trebuie să asigure judecătorilor posibilitatea de a se pronunța asupra vinovăției infractorilor, este, fără îndoială, Ministerul Public, adică totalitatea procurorilor din România. Acesta nu este un minister în sensul executiv al termenului; el este alcătuit din procurori care își exercită, conștient și hotărât, atribuțiile constituționale în baza unei „vocații”, a unui mandat al societății. În atribuțiile lor, procurorii reprezintă interesul public, reprezintă societatea. În ceea ce privește *statutul procurorului în România*, din perspectivă diacronică, trebuie subliniat faptul că, prin Legea privind organizarea judiciară din 22 august 1938 și Legea cu privire la Înalta Curte de Casație din 14 septembrie 1939, Parchetul General al Curții de Casație era alcătuit dintr-un Procuror General și 10 procurori de secție, care erau toți *inamovibili în aceleași condiții ca și membrii Curții Supreme* [9, p. 53].

Constituția României nu poate fi distorsionată nici măcar de către parlament, nici de o guvernare aleasă liber. Constituția României este legea supremă. *Rolul și locul procurorilor* în sistemul de putere al statului, așa cum este conceput de Constituție, este indiscutabil și non-negociabil, Secțiunea a 2-a, intitulată „*Ministerul Public*”, conținând art. 131 și 132 fiind parte a capitolului 6 intitulat „*Autoritatea judecătorească*”. Prin urmare, *Constituția României consideră procurorii ca făcând parte din autoritatea judecătorească, iar nu din autoritatea executivă*. Specificul autorității judecătorești este *independența*.

Art. 132 alin. (1) din Constituție nu se referă în niciun fel la vreo subordonare a procurorilor altor autorități ale statului și în niciun caz ministrului justiției. Procurorii nu sunt supuși „*controlului ministrului justiției*”, ci, așa cum precizează legea fundamentală, își desfășoară activitatea „*sub autoritatea ministrului justiției*”. Controlul și autoritatea sunt noțiuni diferite. Întreaga doctrină constituțională românească ulterioară anului 1991 a analizat această distincție, considerând-o emblematică pentru păstrarea independenței procurorului în societatea românească. Ministrul justiției are atribuții evidente în domeniul elaborării politicii penale a statului, a politicii de prevenție a criminalității, atribuții care îi conferă o anumită autoritate asupra politicilor generale ale Ministerului Public, pentru realizarea unei coerențe instituționale în punerea în practică a politicii generale penale și de prevenție a infracționalității. De aceea, Constituția vorbește despre desfășurarea activității procurorilor „*sub autorita-*

tea ministrului justiției”. A distorsiona această viziune și a susține că procurorii se află „*sub controlul ministrului justiției*” nu face decât să instituie o subordonare a parchetului unui minister, adică puterii executive. Ce rațiune ar mai fi avut atunci plasarea art. 131 și 132 din Constituția României, care reglementează activitatea Ministerului Public în contextul capitolului 6 al Constituției, ce vorbește despre „*autoritatea judecătorească*”? Și tot în capitolul 6 din Constituție, secțiunea a 3-a este dedicată Consiliului Superior al Magistraturii. Art. 133 prevede clar, de o manieră categorică, faptul că acest Consiliu este garantul independenței justiției. Justiția în România este cea descrisă în capitolul 6, ea nu se limitează doar la secțiunea 1 a acestui capitol, dedicată instanțelor judecătorești, ci se referă, explicit, indiscutabil și la secțiunea a 2-a a aceluiași capitol, intitulată „*Ministerul Public*”.

10. Magistratii parchetului și statutul lor în sistemul judiciar francez.

O problemă de constituționalitate identică a fost rezolvată de Consiliul Constituțional al Republicii Franceze prin Decizia nr. 1017-680 din 9 decembrie 2017. Astfel, Consiliul Constituțional a fost sesizat de Consiliul de Stat cu o chestiune preliminară de constituționalitate. Aceasta a fost formulată de Uniunea Sindicală a Magistratilor și se referă la conformitatea cu drepturile și libertățile garantate de Constituție a prevederilor art. 5 din Ordonanța nr. 58-1270 din 22 decembrie 1958, cu valoare de lege organică în privința statutului magistraturii [6].

Articolul 5 din ordonanță prevede: „*Magistrații parchetului sunt plasați sub conducerea și controlul șefilor lor ierarhici și sub autoritatea Gardianului Sigiliilor, ministrul justiției. În instanță, cuvântul lor este liber*”.

Sindicatul care a ridicat chestiunea preliminară, precum și intervenienții în cauză, au reproșat acestor dispoziții că nesocotesc principiul independenței autorității judecătorești, care decurge din art. 64 din Constituția Franței, pe motiv că plasează magistrații parchetului în subordonarea ierarhică a ministrului justiției, câtă vreme acești magistrați aparțin autorității judecătorești și ar trebui să beneficieze, datorită acestui motiv, la fel ca judecătorii (magistrații de scaun), de garanția constituțională a independenței. Pentru același motiv s-a reproșat, de asemenea, articolului 5, enunțat mai sus, că încalcă principiul separației puterilor în stat în condițiile în care afectează principiul independenței autorității judecătorești. Unul dintre intervenienți a susținut, tot în baza aceluiași motiv, că respectivul articol al ordonanței încalcă, deopotrivă, și dreptul la un proces echitabil, precum și drepturile legate de apărare.

Raționamentul juridic al Consiliului Constituțional a condus la concluzia că dispozițiile contestate

asigură o conciliere echitabilă între principiul independenței autorității judecătorești și prerogativele pe care guvernul le are potrivit art. 20 din Constituția Franței. Acestea nu încalcă separația puterilor în stat și nici dreptul la un proces echitabil, drepturile apărării, precum și niciun alt drept sau libertate prevăzute de legea fundamentală franceză. Pentru a ajunge la această concluzie, Consiliul Constituțional a efectuat însă o analiză atentă a dispozițiilor constituționale și legale, observând, în final, că *ministrul justiției are doar atribuții de tip administrativ și de tip operativ cu un caracter de maximă generalitate, cum ar fi cele de a adresa procurorilor instrucțiuni generale de politică penală, în principal în vederea necesității asigurării pe întreg teritoriul Republicii a egalității cetățenilor înaintea legii.*

Este adevărat că, în lume, există sisteme constituționale în care procurorii sunt parte a puterii executive, dar nici România și nici Republica Franceză nu fac parte din această familie constituțională. Așa cum s-a arătat, în România procurorii sunt magistrați și sunt tratați de Constituție din punct de vedere al statutului profesional ca făcând parte din „*autoritatea judecătorească*”, iar nu din cea executivă. Cu atât mai mult în Franța, unde cele două profesii sunt egalizate și mai mult: „*magistrats de siège*” și „*magistrats debout*”.

11. Independența procurorilor în documentele internaționale. Numeroase documente internaționale relevă imperativul independenței parchetului. Recomandările, convențiile, opiniile, studiile și alte tipuri de documente internaționale, elaborate sub egida Națiunilor Unite, Consiliului Europei ori UE se referă distinct la situația în care procurorul este parte a executivului, respectiv, la cea în care procurorul este parte a „*autorității judecătorești*”.

11.1. *Recomandarea Rec (2000)19 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei din 6 octombrie 2000* precizează în cadrul pct. 14: „În țările în care procurorii sunt independenți de guvern, statul trebuie să ia măsuri efective pentru a garanta că natura și scopul independenței procurorilor este stabilită prin lege”. Pct. 16 al aceleiași recomandări enunță faptul că „*procurorii trebuie, în orice caz, să se găsească în situația de a acuza fără nicio piedică oficialii publici pentru infracțiuni comise de aceștia, în mod particular pentru corupție, abuz de putere, violări grave ale drepturilor omului și alte crime recunoscute de dreptul internațional*”.

O preocupare importantă a procurorilor în materia salvagărdării ordinii publice sub aspectul combaterii infracționalității este aceea de apărare a drepturilor și intereselor legitime ale victimelor infracțiunilor. Astfel, pct. 33 din recomandare statuează că „*procurorii trebuie să ia la cunoștin-*

ță despre preocupările și îngrijorările victimelor atunci când interesele personale ale acestora sunt afectate și trebuie să promoveze acțiuni în scopul de a asigura informarea victimelor cu privire la drepturile acestora precum și a cursului procedurilor penale”.

Adevărata misiune a procurorului în societate este aceea de a acționa în slujba victimelor infracționalității, având în vedere, înainte de toate, drepturile acestora. Și ele sunt drepturi ale omului, mai mult, sunt drepturi ale celor nevinovați și ale căror drepturi și interese legitime au fost agresate, distruse, lezate de infractori. *Obligația Ministerului Public de a respecta drepturile omului se referă și la persoanele învinuite ori inculpate pentru săvârșirea de infracțiuni, însă doar în ceea ce privește asigurarea garanțiilor de desfășurare a unui proces echitabil, de respectare a dreptului la libertate, în măsura în care acest drept își justifică existența în faza de urmărire penală și de judecată a procesului penal și, nu în ultimul rând, al prezumției de nevinovăție. Drepturile inculpaților nu vor fi niciodată mai importante decât drepturile victimelor.* Altfel am trăi într-o lume nedreaptă, în care acela care suferă prin infracțiune ar trebui să suporte și umiliința unei proceduri judiciare care îl pune în inferioritate față de agresorul său.

11.2. *Carta de la Roma* (adoptată ca urmare a Opiniei nr. 9 din 2014 a Consiliului Consultativ al Procurorilor Europeni către Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei) arată în cadrul punctelor IV și V: „*Independența și autonomia parchetelor constituie un corolar indispensabil al independenței judecătorilor. De aceea, tendința generală de întărire a independenței și de asigurare a unei autonomii efective a parchetelor trebuie încurajată. Procurorii trebuie să fie autonomi în deciziile pe care le iau și să își îndeplinească sarcinile fără nicio presiune sau interferență externă, în conformitate cu principiul separației puterilor și principiului responsabilității*”.

Nota explicativă a Cartei de la Roma conține prevederi extinse în cadrul secțiunii 3.1. cu privire la independența procurorilor. Astfel, pct. 33 din documentul menționat arată că: „*Independența procurorilor – care este esențială pentru statul de drept – trebuie să fie garantată prin lege la nivelul cel mai înalt cu putință, într-o manieră similară cu cea a judecătorilor*”. Pct. 34 enunță: „*Curtea Europeană a Drepturilor Omului consideră că este necesar să se insiste ca „într-o societate democratică, atât instanțele judecătorești cât și autoritățile de urmărire penală trebuie să rămână libere de orice presiune politică” [21, § 86]. Rezultă că procurorii trebuie să fie autonomi atunci când iau decizii și atunci când cooperează cu alte instituții, trebuie să își poată îndeplini îndatoririle liberi de orice presiune externă sau interferență din partea puterii executive ori din partea parlamentului, ținând seama*

de separația puterilor în stat și de responsabilitatea acestora. Curtea Europeană a Drepturilor Omului a privit chestiunea independenței procurorilor în contextul „garanțiilor generale de tipul garanțiilor care asigură independența funcțională a procurorilor față de ierarhia parchetelor și controlul jurisdicțional asupra actelor parchetelor” [22, § 148-149; 23, § 57; 24, § 238; 26, § 40-41].

„Independența procurorilor nu este o prerogativă ori un privilegiu conferit în interesul procurorilor, ci o garanție a unei justiții cinstitute, imparțiale și eficiente care să protejeze atât interesele publice cât și cele private ale persoanelor vizate” (pct. 35). „Statele trebuie să se asigure că procurorii sunt apti să își îndeplinească atribuțiile fără intimidări, imixtiuni, hărțuire, interferență nepotrivită sau expunere nejustificată la răspundere civilă, penală sau de altă natură” [13, § 4].

(pct. 36). „Procurorii trebuie, în orice situație, să fie în poziția de a trimite în judecată, fără nicio obstrucție, oficiali publici pentru infracțiunile comise de aceștia, în mod particular, corupția, folosirea puterii în mod ilegal și violările grave ale drepturilor omului” [16].

Carta de la Roma (pct. XVI) stabilește și faptul că „urmăririle penale ar trebui conduse ferm, dar echitabil”. Fermitatea procurorilor este o trăsătură specifică rolului social al acestora, iar societatea apreciază exemplele de fermitate, intransigența față de infractori și o apărare superioară a victimelor criminalității.

11.3. Evaluarea scolii constituționale de drept comparat: instanțe „puternice” și „slabe”. Examinând expresiile *autoritas* și *potestas* (sau *imperium*), constatăm că acestea nu erau echivalente în dreptul roman. *Autoritas* are legătură cu reputația, considerația, respectul și legitimitatea. Cercetătorii au constatat astfel că, într-un cadru juridic similar, judecătorii sunt mai respectați în unele țări decât în altele: din acest motiv, școala constituțională de drept comparat face uneori o distincție între instanțele „puternice” și „slabe”. Deși puterile sunt aceleași, reputația și rolul efectiv al instanțelor pot fi diferite. Anumiți factori afectează – sporesc sau subminează – *autoritas* a judecătorilor: respectul pentru *stare decisis* (*precedentul judiciar*); credibilitatea raționamentului și a opiniilor acestora; analizarea tuturor argumentelor aduse în fața instanței; expunerea politică a judecătorilor; bunele relații cu opinia publică etc. Justiția se confruntă cu provocări care dăunează în mod flagrant și grav independenței judiciare prin reforme legislative și constituționale, iar altele care erodează în tăcere credibilitatea sistemului judiciar. Magistrații, judecătorii și procurorii, pot avea contribuții importante pe ambele niveluri: al protejării separării puterilor, precum și pe cel al consolidării *autoritas* judiciare pe termen lung, în spațiul public [11, p. 386].

12. Concluzii. În România, Ministerul Public și-a asumat independența de care trebuie să beneficieze potrivit Constituției României, precum și documentelor internaționale, unele dintre ele devenite prin ratificare parte a dreptului intern, în conformitate cu dispozițiile art. 11 din Constituția României. Procurorul General a răspuns astfel tentativelor de a lipsi procurorii români de independență prin proiecte și proceduri parlamentare viciate ori prin manopere dolosive gândite de politicieni interesați împotriva înfăptuirii justiției penale.

În perioada analizată, Ministerul Public a soluționat numeroase dosare de mare corupție, dosarele istorice pentru a căror tergiversare România a fost condamnată la CEDO⁷ și pentru controlul cărora era vizată de politicienii interesați de conducerea Ministerului Public. A dovedit independență și fermitate, apărând statul de drept și evitând riscul ca Parlamentul European să ia, împotriva României, măsuri prin care se pedepsesc derapajele de la statul de drept, și anume *procedurile de infringement*⁸ sau declanșare a art. 7 din Tratatul UE (*opțiunea nucleară*).⁹

Tânără generație de procurori trebuie să utilizeze numeroasele oportunități de perfecționare profesională, pentru că garanția independenței este dată prin lege, dar este consolidată prin *competență, caracter și respectarea standardelor de etică* și integritate profesională. Elita mediului academic avertizează constant asupra faptului că „un bun jurist trebuie să fie un om de mare caracter. Intellectul, cultura juridică și generală, curajul, participarea și oricum s-ar numi calitățile unui om al dreptului și al dreptății sunt, fără îndoială, de dorit (...). Caracterul fără inteligență sau profesionalism poate mult, dar *inteligența fără caracter nu valorează mare lucru* (...). Învățătura îți dă lumină, dar, pentru a te putea înălța, a fost întotdeauna și va fi nevoie de caracter” [14]. Magistrații trebuie să respecte constantele dreptului, să evite practica neu-

⁷ Finalizarea anchetelor a dovedit că tergiversarea soluționării dosarelor istorice a fost rezultatul unor acțiuni deliberate, dirijate din zona politică. Consecvențe acestor acțiuni, voci interesate ale zonei politice continuă să genereze o campanie de presă negativă, punând presiune pe procedurile judiciare, spre a le temporiza și discredita.

⁸ Această procedură implică mai multe etape: de la sesizarea nerespectării directivelor UE, a ajungerii în fața Curții de Justiție a Uniunii Europene (CJUE) și până la impunerea unei amenzi (sumă forfetară ori penalitate cu titlu cominatoriu) către statul membru.

⁹ Articolul 7 din Tratatul Uniunii Europene prevede un mecanism de consolidare a valorilor UE. Conform art. 7(1), Consiliul poate stabili că există un risc clar de încălcare serioasă a valorilor UE de către un stat membru, prevenind o încălcare efectivă prin anumite recomandări specifice adresate respectivului stat membru. Articolul 7, calificat adesea drept „armă nucleară” instituțională, poate duce în cele din urmă la suspendarea anumitor drepturi ale unui stat membru, în special – al dreptului său de vot în Consiliul UE, organism în care cei 27 de membri definitivează legislațiile europene.

нитарă produsă prin încălcarea *axiomei* procesului penal conform căreia *aceeași situație de fapt este supusă aceluiași tratament juridic penal, având o singură și corectă încadrare juridică*, fără discriminarea persoanelor vizate de procedurile penale.

Prin propuneri relevante de *lege ferenda*, tânăra generație de procurori trebuie să aibă o contribuție activă la dezbaterile publice privind *reformarea sistemului judiciar românesc*, a codurilor și legilor justiției, **în acord cu avizele Comisiei de la Veneția, avizele Consiliilor Consultative** ale Judecătorilor și Procurorilor Europeni, rapoartele Comisiei Europene și GRECO. Tinerii magistrați trebuie să consolideze *spiritul de corp* al magistraților și capacitatea Ministerului Public de a-și îndeplini rolul constituțional în serviciul intereselor generale ale societății; să aibă încredere în justiție, ca factor determinant pentru modernizarea societății românești, consolidarea statului de drept și chiar să demonstreze că pot realiza, fără ezitare, așteptările românilor.

Independența conferită de Constituția României este concretizează într-o *stare de spirit a magistraților* descriși prin competență, caracter, standarde de etică și integritate profesională. Această stare de spirit (*flacăra sacră* a corpului magistraților) se apără cu demnitate, fermitate, prin instrumentele juridice puse la dispoziție de lege și se remite nealterată generației următoare.

Referințe bibliografice

1. Cartabia M. Separarea puterilor și independența judecătorească: provocări actuale. În: *Pro Lege*, 2018, nr. 1, p. 383.
2. Decizia Curții Constituționale a României nr. 611/2017. <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/194558> (vizitat 30.04.2025).
3. Decizia Curții Constituționale a României nr. 972/2012. <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/143201> (vizitat 30.04.2025).
4. Decizia Curții Constituționale a României nr. 972/2017. <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/143201> (vizitat 30.04.2025).
5. Dima B., Tănăsescu E.S. *Reforma constituțională: analiză și proiecții*. București: Universul Juridic, 2012. 214 p.
6. Lazăr A. *Independența și autonomia parchetelor, corolar al independenței judecătorilor*. http://www.mpublic.ro/sites/default/files/PDF/mesaj_al_procurorului_general_referitor_la_independenta_procurorilor.pdf (vizitat 30.04.2025).
7. Lazăr A. Prosecutors' independence and the rule of law. On character and professionalism in justice. In: *The volume 900 days of uninterrupted siege upon the Romanian magistracy. A survival guide*. București: C.H. Beck, 2020, p. 93-106.
8. Lazăr A. *Scrisoarea Procurorului General al PÎCCJ, privind conflictul juridic de natură constituțională, adresată Consiliului Superior al Magistraturii*. https://www.mpublic.ro/ro/content/c_08-03-2019-14-03-0 (vizitat 30.04.2025).
9. Lazăr A., Duțu M., Predescu O. ș.a. *Ministerul Public – istorie și perspective*. București: Universul Juridic, 2017. 297 p.
10. Manent P. *Cum de putem trăi împreună*. București: Humanitas, 2017. 340 p.
11. Muller J.-W. Constituționalismul populist: o contradicție de noțiuni? În: *Buletinul Curții Constituționale a Republicii Moldova*, 2017, nr. 1 (2), p. 47-61.
12. Muraru I., Tănăsescu E.S. Separarea și echilibrul puterilor (Articolul 1. Statul român – Comentariu). În: Muraru I., Tănăsescu E.S. (coordonatori) ș.a. *Constituția României. Comentariu pe articole*. București: C.H. Beck, 2008. 1528 p.
13. Organizația Națiunilor Unite, *Linii directoare cu privire la rolul procurorilor*, adoptate la cel de-al VIII-lea Congres al Națiunilor Unite cu privire la prevenirea criminalității și tratamentul infractorilor, Havana, Cuba, 27 august – 7 septembrie 1990.
14. Pop L. *Seniorii Dreptului – Pasionații (I) 2019*. <https://www.universuljuridic.ro/seniorii-dreptului-pasionatii-i-prof-univ-dr-liviu-pop/> (vizitat 30.04.2025).
15. Predescu O. Reziliență – victimologie – justiție penală sau o succintă introducere în reziliența juridică. În: *Dreptul*, 2014, nr. 4, p. 213-230.
16. Recomandarea Rec(2000)19 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei cu privire la rolul procurorilor în sistemul de justiție penală, 6 octombrie 2000. <https://www.inj.md/sites/default/files/19.pdf> (vizitat 30.04.2025).
17. Rosanvallon P. *Contrademocrația. Politica în epoca neîncrederii*. București: Nemira, 2010. 352 p.
18. Selejan-Guțan B. România: riscurile unui „model european perfect” al Consiliului Judiciar. În: *German Law Journal*, Vol. 19, 2018, No. 7. <https://www.germanlawjournal.com/> (current issue devoted to judicial self-governance) (vizitat 30.04.2025).
19. Speța Baka c. Ungariei, hotărârea din 23.06.2016. <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-164530> (vizitat 30.04.2025).
20. Speța Broniowski c. Poloniei, hotărârea din 22.06.2004. <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-61828> (vizitat 30.04.2025).
21. Speța Guja c. Moldovei, hotărârea din 12.02.2008. <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-85016> (vizitat 30.04.2025).
22. Speța Kolevi c. Bulgariei, hotărârea din 05.11.2009, definitivă din 05.02.2010. <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-95607> (vizitat 29.04.2025).
23. Speța Moulin c. Franței, hotărârea din 23.11.2010, definitivă din 23.02.2011. <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-101876> (vizitat 30.04.2025).
24. Speța Pantea c. României, hotărârea din 03.06.2003, definitivă din 03.09.2003. <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-65679> (vizitat 28.04.2025).
25. Speța Stafford c. Regatului Unit, hotărârea din 22.05.2002. <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-60486> (vizitat 29.04.2025).
26. Speța Vasilescu c. României, hotărârea din 22.05.1998. <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-58169> (vizitat 29.04.2025).
27. Udriou M., Predescu O. *Protecția europeană a drepturilor omului și procesul penal român*. București: C.H. Beck, 2008. 1050 p.